

УДК 911.3:353

DOI <https://doi.org/10.32999/ksu2413-7391/2020-13-5>

Кононенко О.Ю.,
кандидат економічних наук,
доцент кафедри економічної та соціальної географії
Київський національний університет імені Тараса Шевченка
oukononenko@knu.ua
ORCID: 0000-0002-1741-2066

Трусій О.М.,
кандидат географічних наук,
доцент кафедри економічної та соціальної географії
Київський національний університет імені Тараса Шевченка
oktrusij@ukr.net
ORCID: 0000-0002-3711-8008

МІСЦЕВИЙ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНИЙ РОЗВИТОК ТА АГРОХОЛДИНГИ: ПРИКЛАД АГРОІНДУСТРІАЛЬНОГО ХОЛДИНГУ «МИРОНІВСЬКИЙ ХЛІБОПРОДУКТ»

На агрохолдинги припадає суттєва частина виробництва сільськогосподарської продукції в Україні. Використовуючи ресурсний потенціал аграрних регіонів вони нарощують виробничі потужності. У цьому дослідженні представлено спробу оцінити отримувані територіями переваги від розміщення підприємств Агроіндустріального холдингу «Миронівський хлібопродукт». На основі системно-структурного аналізу вивчено історико-географічні особливості розвитку та розміщення підприємств. На розвиток компанії вплинули чинники різних рівнів (локальні, національні, міжнародні). На локальному рівні найбільш впливовими є кліматичні умови, земельні ресурси, інфраструктура та трудові ресурси. Детально охарактеризовані основні напрями діяльності підприємства та зв'язки між ними, що дає можливість контролювати процес виробництва, якість та собівартість продукції і є запорукою високої економічної ефективності виробництва. Підприємства агрохолдингу є значними роботодавцями у своїх регіонах, вони сприяють збалансованості на місцевих ринках праці. Важливими для місцевих економік є ініціативи підприємств щодо розвитку місцевої інфраструктури, житлового забезпечення працюючих, підвищення рівня їх кваліфікації та ін. Комплексна оцінка рівнів соціально-економічного розвитку територій розміщення агрохолдингу показала, що не завжди великі агропідприємства чинять визначальний вплив на стан місцевої економіки. Чітко виражена позитивна динаміка була виявлена для територій, де задіяні великі площі сільськогосподарських угідь та розвинена переробна ланка. Більшість низових адміністративних районів за період нарощення обсягів виробництва холдингу (2003–2018 рр.) погіршили свої позиції порівняно з іншими районами. Це є сигналом для пошуку місцевою владою шляхів диверсифікації сільської економіки як через розвиток фермерських господарств, так і несільськогосподарських видів діяльності.

Ключові слова: агрохолдинг, місцевий соціально-економічний розвиток, сільське господарство, стимулювання місцевого розвитку, Україна.

Kononenko O.Yu., Trusii O.M. LOCAL SOCIO-ECONOMIC DEVELOPMENT AND AGROHOLDINGS: THE CASE OF AGROINDUSTRIAL HOLDING “MIRONIVSKY HLIVOPRODUCT”

Agricultural holdings produce a significant part of agricultural products in Ukraine. They increase production capacity using the resource potential of agricultural regions. This study presents an attempt to assess the benefits received by the territories from the location of enterprises of the agroindustrial holding “Mironivsky Hliboproduct”. Based on the system-structural analysis, the historical and geographical features of the development and location of enterprises were studied. The development of the company was influenced by factors of different levels (local, national and international). At the local level, climatic

conditions, land resources, infrastructure and labor resources are the most influential factors. The main operating segments of the agricultural holding and the connections between them are described in detail. The formation of a vertically integrated structure has become an important competitive advantage of the agro-industrial company. This makes it possible to control the production process, quality and cost of production, provides high economic efficiency of production. Agro-holding enterprises are significant employers in their regions; they assure a better balance in local labor markets. The initiatives of enterprises to develop local infrastructure, housing for workers, improving their skills are important for the local economies. A comprehensive assessment of the levels of socio-economic development of the territories showed that large agricultural enterprises do not always have a decisive influence on the state of the local economy. A clear positive trend was found for areas where large areas of agricultural land are involved and processing is developed. Most of the administrative districts during the period of increasing production of the agroindustrial holding (2003–2018) deteriorated their positions compared to other districts. This is a signal for the local authorities to find ways to diversify the rural economy through both the development of farms and non-agricultural activities.

Key words: agroindustrial holding, local socio-economic development, agriculture, stimulation of local development, Ukraine.

Постановка проблеми. Розвиток регіонів у пострадянських країнах пов'язаний з налагодженням ринкових механізмів господарювання, децентралізацією влади, реформуванням аграрної сфери та іншими процесами, що мають у тому числі просторовий вимір. Кризові явища останніх років призвели до того, що в Україні зростає частка як депресивних сільських територій, так і малих монофункціональних міст, що відчувають негативний вплив деіндустріалізації, безробіття, міграційного відтоку населення, занепаду інфраструктури та інших процесів.

Проблема існування диспропорцій у соціально-економічному розвитку регіонів завжди була у полі зору географів. М. Барановський (Барановський, 2012) зазначає, що депресивний стан сільських територій має місце в більшості країн, де здійснюється перехід від індустріальної до постіндустріальної стадії суспільного розвитку. Ознаками депресивності є погіршення вікової структури населення на тлі загального його скорочення, занепад інфраструктури, погіршення доступності об'єктів обслуговування населення та як результат погіршення якості життя.

Слід сказати, що не тільки сільські території за показниками соціально-економічного розвитку відстають від середньоукраїнського рівня. Г. Підгрушний, аналізуючи систему полюсів соціально-економічного розвитку в Україні (Підгрушний, 2017), робить висновок про відсутній повноцінний «каркас» опорних центрів (полюсів чи ядер розвитку), спроможних забезпечувати, стимулювати та підтримувати територіально рівномірний, збалансований розвиток. Фактично великі за площею території, як правило, віддалені від

обласних центрів і найбільших агломерацій, формують периферійні, слабо розвинені зони, що продовжують втрачати інвестиційний потенціал та погіршують соціально-економічні показники. Беручи до уваги розробки К. Мезенцева (Мезенцев, 2005) та І. Пилипенка (Пилипенко, 2009), можна узагальнити, що регіональні диспропорції соціально-економічного розвитку є неминучими, і периферійні території, що мають нижчий за середній по країні рівень забезпечення ресурсами розвитку, відстають за більшістю індикаторів.

Стимулювання місцевого соціально-економічного розвитку є непростим завданням для органів влади і місцевого самоврядування, в тому числі об'єднаних територіальних громад, що через механізми децентралізації влади перебувають у пошуку зміцнення економічної бази місцевої економіки. Серед різноманіття методів і підходів стимулювання розвитку регіонів набуває звучання розвиток вертикально інтегрованих компаній (до яких належать агрохолдинги), що, використовуючи ресурсний потенціал регіону, комплексно впливають на траєкторії його розвитку.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Економіка адміністративно-територіальних одиниць низової ланки (в нинішніх умовах – районів і об'єднаних територіальних громад) є невід'ємною частиною національної економіки та водночас виконує низку важливих функцій, що пов'язані зі зміцненням місцевого самоврядування, розвитком соціальної інфраструктури, створенням робочих місць та покращенням рівня та якості життя у цій місцевості. Відповідно до бачення Світового банку

(G. Swinburn, 2004) місцевий економічний розвиток покликаний зміцнити місцевий економічний потенціал території, покращити інвестиційний клімат та підвищити продуктивність і конкурентоспроможність місцевих підприємств. При цьому важливим є партнерство громад, місцевої влади та бізнесу, а одним з основних завдань – створення нових робочих місць та загальне зростання добробуту населення.

Теоретичні моделі та механізми стимулювання місцевого соціально-економічного розвитку розробляються виходячи з різних методологічних підходів. Ключові чинники економічного зростання відображені у працях представників неокласичної економічної школи. Відповідно до такого підходу регіони конкурують за такі надважливі фактори виробництва, як природні і трудові ресурси, інвестиції, можливості підвищення інноваційності виробництва. У моделі Р. Солоу (Solow, 1956) враховуються праця і капітал, П. Ромера (Romer, 1987) – витрати на наукові розробки, Г. Річардсона (Richardson, 1973) – взаємодія регіонів між собою. Неокласичні теорії враховують не лише рівень забезпеченості території ресурсами, але і ступінь їх мобільності. Також важливим є внутрішній потенціал території і окремі якісні характеристики ресурсів, як, наприклад, рівень кваліфікації трудових ресурсів.

На відміну від згаданих вище теорій екзогенного розвитку регіонів, останніми роками поширений підхід, за якого регіони у своєму розвитку спираються на свій внутрішній потенціал. Більшість авторів згадує соціальний капітал (інституції, відносини, цінності та традиції), людський капітал та інновації як найбільш важливі конкурентні переваги (Murtin, & Sunley, 1996; Svetanovic, Filipovic, Nikolic & Belovic, 2015). Використовується також поняття «потенціалу саморозвитку регіону» (Кизим, & Іванова, 2015), що має два основні складники – базовий потенціал із класичними складниками, що прийнято розглядати як ресурси, і акумулюючий, що дозволяє більш ефективно використовувати базовий. Сюди відноситься управлінський, організаційний, кадровий, інноваційний, інвестиційний тощо. Слід, однак, зауважити, що саморозвитку регіонів має передувати децентралізація влади, створення місцевих інститутів управління, умов для розвитку підприємництва та інших

механізмів, що сприятимуть підвищенню ділової активності в регіоні.

В умовах зростаючої конкуренції важливими стають механізми зниження витрат виробництва. Р. Коуз пише про важливість оптимізації трансакційних витрат, тобто витрат, пов'язаних з організацією зовнішніх зв'язків підприємства, які він називає витратами ринкового механізму (Коуз, 2002). П. Кругман (Кругман, 2005), М. Портер (Porter, 1990, 1998) у своїх працях говорять про ефективність мережових структур економічних агентів. Відповідно, ефективність місцевої економіки буде зростати, якщо буде високий рівень співпраці між підприємствами, можливість спільно використовувати інфраструктуру за умови вільного доступу до інновацій.

Для пострадянських країн теорії формування локальних виробничих систем не є новими. Праці радянських класиків М. Колосовського (Колосовский, 1969) та М. Баранського (Баранский, 1938) показують економічні вигоди від комплексного використання місцевої сировини і палива, а також забезпечення послідовної переробки сировини. Якщо застосувати сучасні концепції сталого розвитку та циркулярної економіки (Andersen, 2007), то енерговиробничі цикли можуть стати основою для обґрунтування засад сталого місцевого розвитку, що відповідає основним економічним, екологічним та соціальним критеріям.

Відповідно до проаналізованих вище теорій місцевий економічний розвиток має ґрунтуватися на таких перевагах.

1. Використання місцевих ресурсів. Для периферійних і депресивних територій необхідно залучати як класичні фактори виробництва (географічне положення, природні, трудові ресурси, капітал), так і «м'які фактори», а саме інновації та технології, що визначають конкурентні переваги підприємств.

2. Пошук нових ринків реалізації продукції, використовуючи при цьому переваги глобалізації і можливостей зовнішніх зв'язків. Завдяки цьому регіон може отримати/посилити спеціалізацію на регіональному, національному або міжнародному рівнях.

3. Посилення інтеграції підприємств регіону у економіку регіону, а також налагодження зв'язків з іншими регіонами країни. Виробничі зв'язки в регіоні сприяють зростанню еконо-

мічної ефективності загалом, але особливо ефективними є зв'язки з послідовної переробки сировини у сільському господарстві, де відходи рослинництва і тваринництва є готовою сировиною для виробничих процесів. Супутні виробництва сприяють більш комплексному використанню сировини і підвищують рівень екологічної безпеки.

Місцевий соціально-економічний розвиток традиційно базувався на сільськогосподарському виробництві. З двох моделей розвитку аграрної сфери (продуктивізму і постпродуктивізму) перша передбачає високий рівень концентрації та інтенсифікації виробництва, а також використання переваг масштабів виробництва, а друга – протилежні тенденції екстенсифікації, диверсифікації та деконцентрації (Evans, Nick, Morris, & Winter, 2002). В європейських країнах від продуктивізму відмовились через кризу надвиробництва та екологічні проблеми (Корнієнко, 2012). В Україні поєднуються дві проаналізовані вище моделі. Вигоди продуктивізму отримують агрохолдинги, що використовують ресурсний потенціал та масштаб виробництва, а індивідуальний сектор (господарства населення та фермери) перебувають у пошуку своєї ніші, фактично розвиваючись за моделлю постпродуктивізму. Більшість авторів відзначають, що необхідна більша диверсифікація виробництва, що дозволить підвищити рентабельність тих галузей, що натеper як неперспективні залишені для господарств населення (Барановський, 2010; Корнієнко, 2012).

Постановка завдання. На основі викладеного можна сформулювати завдання дослідження, а саме виявити географічні особливості виробничої діяльності підприємств Агроіндустріального холдингу «Миронівський хлібопродукт» та провести комплексну оцінку впливу об'єднання на місцевий соціально-економічний розвиток.

Виклад основного матеріалу дослідження.

Формування і розвиток компанії. ПрАТ «МХП» – агропромисловий холдинг України, який є найбільшим виробником м'яса птиці на українському та європейському ринках. Історія агрохолдингу розпочалася у 1998 році зі створення АТЗТ «Миронівський хлібопродукт» шляхом отримання контрольного пакета акцій у ВАТ «Миронівський завод з виготов-

лення круп і комбікормів». Починаючи свою діяльність з торгівлі зерном, компанія через декілька років почала розвивати птахівництво як один зі своїх провідних виробничих напрямів. Суттєве нарощення потужностей відбулось у 2003 р., коли завдяки залученню кредиту від Міжнародної фінансової корпорації (IFC) було суттєво нарощено потужності та модернізовано виробництво. Відтоді МХП стає потужним виробником кукурудзи, соняшнику, пшениці, ріпаку та інших культур, а також розвиває тваринницьку галузь.

Розвиток і диверсифікація виробництва спрямовувались на повне забезпечення виробничого процесу власною сировиною. Таким чином, забезпечувалась незалежність від імпортової сировини і суттєва економія на логістиці, торговельних націнках, податках. Станом на 2009 р. Миронівська птахофабрика була найбільшим підприємством на українському ринку промислового виробництва курятини (за рік було вироблено 285 тис. тонн, що становило 44% від загального виробництва курятини в Україні). У наступні роки було побудовано нову птахофабрику (м. Ладижин, Вінницька область) та у 2018 р. ВП «Біогаз Ладижин» – найбільший біогазовий комплекс з переробки курячого посліду не тільки в Україні, а і в Європі.

Отже, головною галуззю спеціалізації ПАТ «Миронівський хлібопродукт» є птахівництво м'ясного напрямку (виробництво м'яса курей), а супутніми – виробництво продуктів швидкого приготування; рослинництво (виращування соняшнику, кукурудзи, пшениці, сої, ріпаку), виробництво комбікормів та соняшникової олії; інші виробництва в галузі харчової промисловості (виготовлення свіжої яловичини преміум-класу, фуа-гра, ковбасних виробів і копченини).

Це вертикально-інтегрована компанія, яка відповідає за всі стадії процесу виробництва курятини: від виробництва інкубаційного яйця до розповсюдження й продажу кінцевої продукції, від виращування власних зернових до виробництва необхідних для годівлі птиці комбікормів. МХП забезпечує себе основними інгредієнтами (кукурудзою, пшеницею соняшником, соєю), необхідними для виробництва комбікормів. Підприємство також знаходить додаткові способи використання відходів виробництва.

Географія виробництва.

На сьогодні агрохолдинг складається із близько тридцяти підприємств, що розосереджені у чотирнадцяти областях України (рис. 1). Ресурсну основу вертикально-інтегрованої моделі цього підприємства становить земельний фонд. МХП обробляє близько 370 тис. га землі в 13 регіонах України. Найбільші площі зосереджені у Сумській, Київській, Вінницькій, Тернопільській, Хмельницькій, Львівській, Івано-Франківській, Дніпропетровській областях. В основному задіяні землі Лісостепу з найродючішими ґрунтами – різними видами чорноземів та подекуди сірих лісових ґрунтів. Рослинництвом охоплені переважно периферійні райони відповідних областей з добре розвинутою інфраструктурою і сприятливими ґрунтово-кліматичними умовами.

Вирощується в основному кукурудза, пшениця, ріпак, соняшник. Кукурудзу та насіння соняшнику використовують для виробництва комбікормів, пшениця, ріпак, соя та інші культури йдуть на експорт, що приносить компанії додатковий прибуток.

Виробництво курятини здійснюється на трьох потужних птахофабриках (ТОВ «Вінницька птахофабрика» ПрАТ «МХП», яка знаходиться на території Вінницької області в м. Ладижин; ПрАТ «Миронівська птахофабрика», що розміщена на Черкащині в м. Каневі; ПрАТ «Оріль-Лідер» –

у с. Єлизаветівка Петриківського району Дніпропетровської області) і двох птахофабриках з розведення батьківського поголів'я та виробництва інкубаційного яйця.

Економічна ефективність виробництва. Збалансована галузева структура та виробничі зв'язки в межах комплексу зумовили досить високу економічну ефективність виробництва. Серед показників економічної ефективності було проаналізовано обсяги виробництва, врожайність основних культур, податкові відрахування у місцеві бюджети.

Показники врожайності підприємства перевищують середні показники по Україні по всіх культурах (рис. 2). Найбільше перевищення по кукурудзі (на 36%) та пшениці (на 66%). Є певна диференціація по підприємствах: найвищу врожайність мають підприємства, що обробляють найбільші земельні площі в агрохолдингу, а саме ПрАТ «Зернопродукт МХП» (соняшник – 37,4 ц/га, кукурудза – 115,1, пшениця – 62,6, соя – 32,9, ріпак – 41,5); ТОВ НВП «Урожай» (соняшник – 38,1, кукурудза – 110,3, пшениця – 67,6, соя – 30,1, ріпак – 41,5), ПрАТ «Агрофорт» (соняшник – 37,2, кукурудза – 116,9, пшениця – 61,9, соя – 32,6, ріпак – 37,1). Важливими чинниками є вдале географічне розосередження земель (сприятливі природні умови: оптимальна кількість опадів, родючість ґрунтів у цих регіонах), використання сучасних технологій.

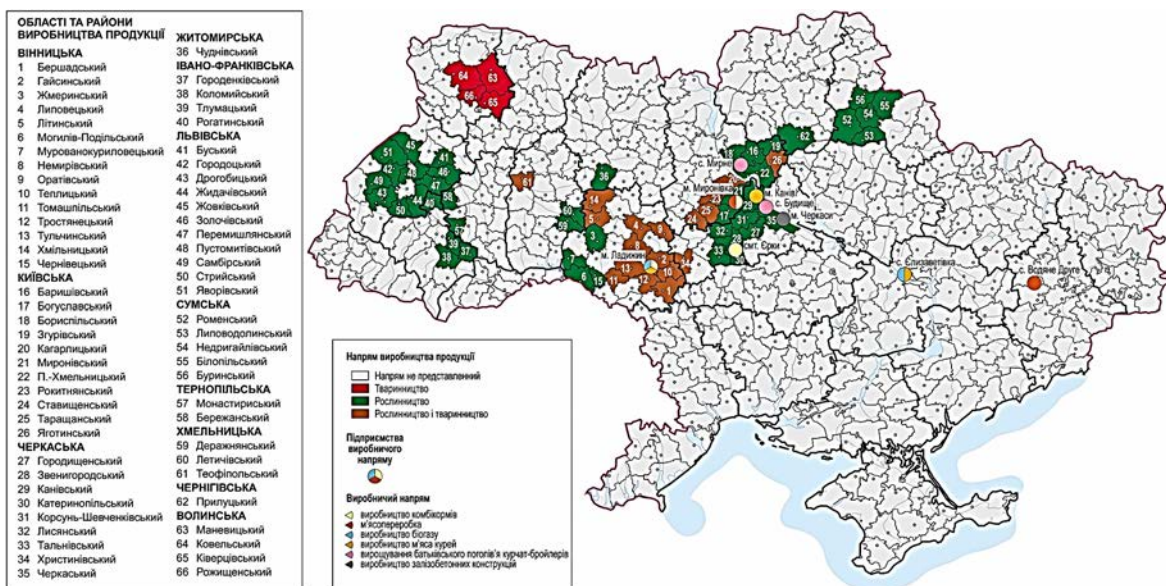

Рис. 1. Розміщення підприємств Агроіндустріального холдингу «Миронівський хлібопродукт»

Створено авторами за даними: офіційний сайт Агроіндустріального холдингу «Миронівський хлібопродукт»

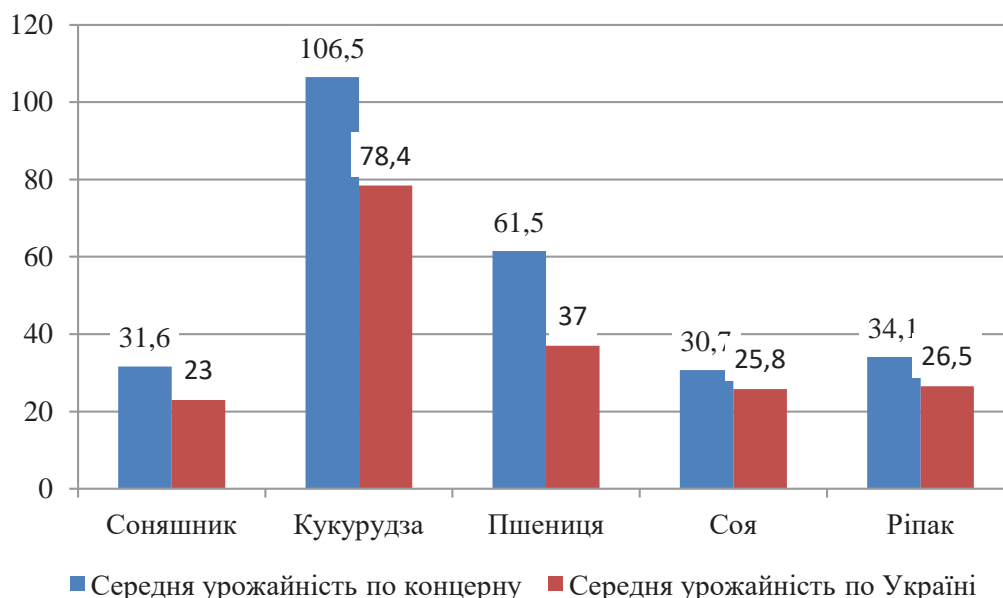
Соціальна ефективність виробництва. Рівень соціального розвитку території значною мірою залежить від стану ринку праці. Тому кількість робочих місць на підприємствах МХП є ключовим індикатором розвитку територій розміщення виробництва. Загалом у МХП працює понад 30 тис. осіб. Найбільша чисельність зайнятих на виробництві підприємства ТОВ «Вінницька птахофабрика» (5500 ос.) та ПрАТ «Миронівська птахофабрика» (близько 4500 осіб). Щодо підприємств рослинницько-тваринницького напрямку, то там значно менша чисельність зайнятих (від 300 до 700 осіб), крім двох найбільших підприємств цього напрямку – ПрАТ «Зернопродукт» МХП, де задіяно більше 2200 працівників, та ТОВ НВП «Урожай» (близько 1300).

Зайнятість на великих підприємствах аграрної сфери має низку переваг, серед яких ключова – рівень оплати праці. Наведена у таблиці (табл. 1) статистика щодо середньої заробітної плати на підприємствах та в областях, на території яких вони розміщені, відображає досить високий її рівень. Так, заробітна плата на підприємствах МХП порівняно із середньою заробітною платою по областях більша на 500–1500 грн, а на деяких підприємствах і на 2500–4000 грн, а саме у ТОВ НВП «Урожай», ТОВ «Захід-Агро», філії

«Рідний край» ПрАТ «Зернопродукт МХП» – підприємствах рослинницького та тваринницького напрямів. Водночас є підприємства (СТОВ «Старинська птахофабрика» та ПрАТ «Оріль-Лідер»), де зарплата менша за середню по області, що зумовлене вищою базою порівняння.

Також на всіх підприємствах діють соціальні ініціативи для працівників (див. табл. 1), які для зручності аналізу були розділені на три групи: 1). Ініціативи, що мають на меті мотивувати працівників і є складником матеріального заохочення. 2). Ініціативи з підтримки сімей працюючих. Такі заходи (забезпечення житлом, путівками на лікування тощо) є важливим інструментом залучення на підприємства працівників, які мають сім'ї, що підвищує рівень їх лояльності та забезпечує стабільність зайнятості. 3). Ініціативи щодо розвитку місцевої інфраструктури, що забезпечують зв'язок підприємств з місцевими громадами, сприяють налагодженню діалогу між населенням і бізнесом.

На підприємствах рослинницького та рослинницько-тваринницького напрямів реалізуються всі три групи ініціатив, тоді як на підприємствах з виробництва і переробки м'яса – в основному першої групи, оскільки вони розташовані в містах або поблизу них, де стан місцевої

Рис. 2. Показники врожайності основних культур по АПХ «Миронівський хлібопродукт» порівняно із середніми показниками по Україні (2018 р.)

Створено авторами за даними: офіційний сайт Агроіндустріального холдингу «Миронівський хлібопродукт», офіційний сайт Державної служби статистики України

інфраструктури порівняно кращий. Більше того, на підприємствах з виробництва м'яса передбачено найширший перелік ініціатив щодо мотивації працівників, що зумовлено вищою конкуренцією на місцевих ринках праці порівняно із сільськими територіями. Комунікації МХП з місцевими громадами сприяє «План взаємодії із зацікавленими сторонами», що містить низку напрямів щодо врахування інтересів місцевої влади, громад, бізнес-партнерів, недержавних громадських організацій, інвесторів, співробітників та ін. стейкхолдерів (Пилипенко, 2009).

Соціально-економічний розвиток районів локалізації виробництва МХП.

Як було визначено вище, ПРАТ «Миронівський хлібопродукт» в основному концентрує свої виробничі потужності у Лісостеповій зоні, а найбільші земельні площі розташовані в межах трьох областей – Київської, Вінницької та Черкаської, які були вибрані для більш детального вивчення динаміки соціально-економічного розвитку. Щодо цих областей було проведено оцінку рівнів соціально-економічного розвитку низових адміністративних районів, де безпосередньо розміщені підприємства.

Оцінку здійснено на чотирьох часових зрізах: 2003 р., 2008 р., 2012 р. та 2018 р. За аналізований період відбулось нарощення потужностей та зростання виробничих показників по підприємствах. Аналіз мав на меті дати відповідь на питання: чи супроводжувався розвиток холдингу покращенням соціально-економічних показників районів концентрації виробництва?

Для проведення порівняльної оцінки було використано індекси розвитку (R_i) для кожного району як середньоарифметичні часткових індексів, обрахованих за Методикою Кабінету Міністрів України (Офіційний сайт Головного управління статистики у Київській області). Для районного рівня нами вибрано сім показників, такі як: 1) природний приріст населення, ‰; 2) міграційний приріст населення, ‰; 3) густина населення, осіб/км²; 4) інвестиції в основний капітал, млн грн; 5) обсяг роздрібного товарообігу на 1 ос., тис. грн; 6) середньомісячна номінальна заробітна плата, грн; 7) прийняття в експлуатацію загальної площі житла, м². Вибір показників певною мірою був обмежений їх наявністю за визначені роки спостереження, але головним чином зумовлений завданням –

Таблиця 1

Соціальна ефективність підприємств (дані за 2018 рік)

Виробничий напрям підприємств	Загальна чисельність зайнятих, ос.	Середня заробітна плата на підприємствах, грн	Середня заробітна плата по області, грн	Коефіцієнт заробітної плати, од.	Соціальні ініціативи підприємств ¹		
					щодо мотивації працівників	щодо підтримки сімей працюючих	щодо розвитку місцевої інфраструктури
Рослинництво і тваринництво	3868	11343	8766	1,29	1, 2, 3, 4	1, 2, 3, 4	1, 2, 3
Рослинництво	2985	10391	8808	1,18	1, 2, 3, 4	1, 2, 3, 4	1, 2, 3
Тваринництво	195	9500	8679	1,1	1	2	–
Виробництво комбікормів	2007	13494	9716	1,39	1, 2, 3, 5, 6, 7, 8	3, 4	1,3
Вирощування батьківського поголів'я курчат-бройлерів	2110	9653	9983	0,97	1, 2, 3, 6,	1	–
Виробництво м'яса	10841	11412	9550	1,19	1, 2, 3, 6, 8, 9, 10, 11	3, 4, 5, 6	–
М'ясо-переробка	2533	9250	9392	0,98	2, 9	1,3	–

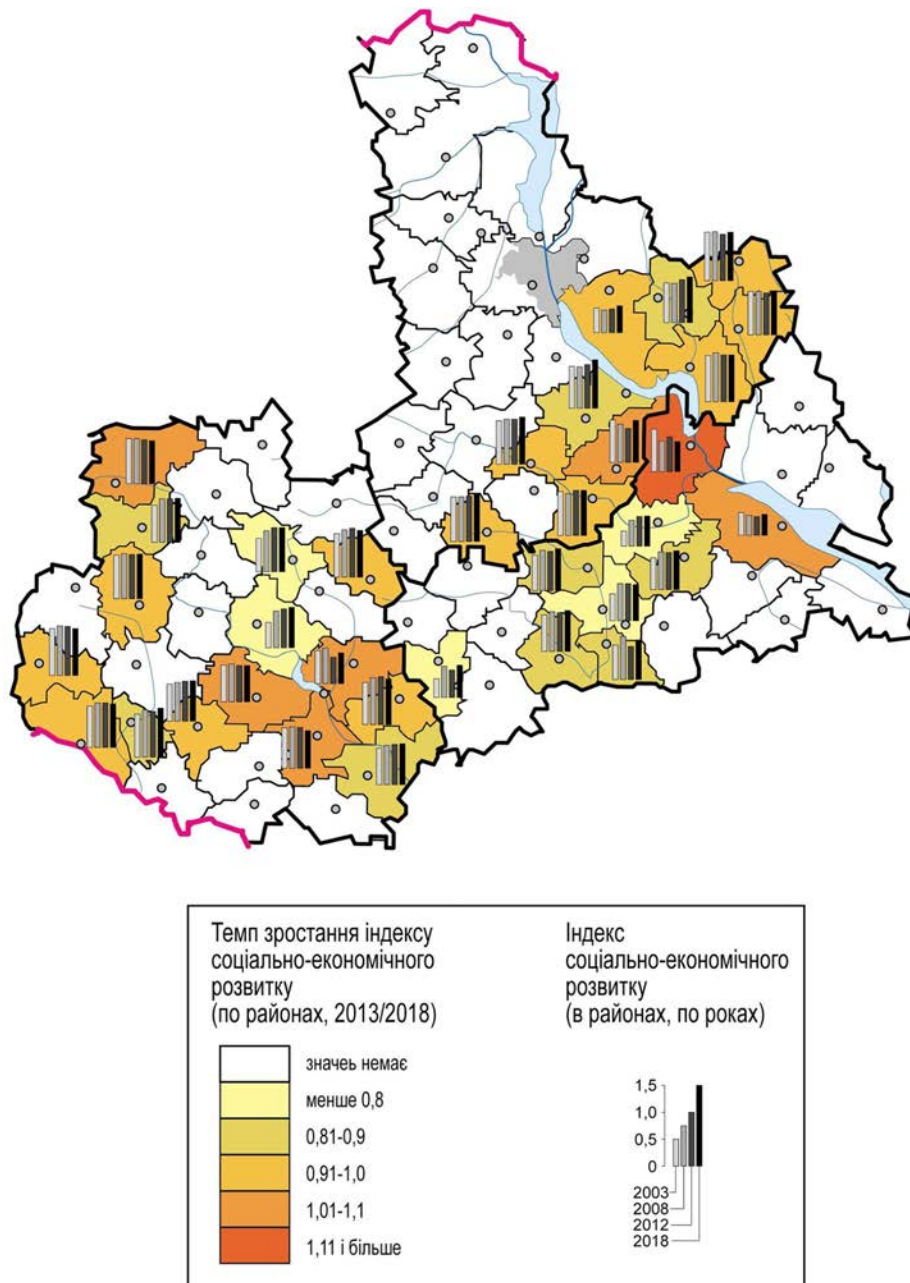
¹Примітка. **Основні соціальні ініціативи щодо мотивації працівників:** 1. Безкоштовне харчування в їдальні. 2. Безкоштовне підвезення працівників філій на роботу/з роботи. 3. Продаж продукції за пільговими цінами. 4. Преміювання. 5. Організація та забезпечення доступу до тренажерного залу. 6. Надання продуктів харчування на безоплатній основі. 7. Фінансове стимулювання інноваційних ініціатив працівників. 8. Організація «Дошки пошани». 9. Забезпечення робітників спецодягом та спецвзуттям. 10. Подарункові набори працівникам до свят. 11. Оплата навчання працівників. **Основні соціальні ініціативи щодо підтримки сімей працюючих:** 1. Забезпечення молодих спеціалістів та працівників тимчасовим та постійним житлом. 2. Компенсація витрат за найм (оренду) житла найкращим фахівцям. 3. Забезпечення путівками для лікування та оздоровлення. 4. Надання матеріальної допомоги для вирішення особистих проблем. 5. Оплата навчання дітей працівників. 6. Подарункові набори для дітей працівників. **Основні соціальні ініціативи щодо розвитку місцевої інфраструктури:** 1. Фінансова підтримка шкіл, дитячих садочків, лікарень. 2. Фінансова та матеріальна допомога соціально вразливим верствам населення. 3. Фінансова підтримка спортивних команд громад.

виявити відмінності у рівнях соціально-економічного розвитку. Були використані індикатори депресивності районів (Офіційний сайт Головного управління статистики у Вінницькій області) та показники, що неодноразово включались до комплексних оцінок ученими регіоналістами і географами (Мезенцев, Підгрушній & Мезенцева, 2014; Мезенцев, 2005; Офіційний

сайт Агроіндустріального холдингу «Миронівський хлібопродукт»).

Основний результуючий показник (I – темп зростання індексів соціально-економічного розвитку) є співвідношенням індексів соціально-економічного розвитку за 2018 та 2003 роки (рис. 3). Значення I нижче 1 означає зниження рівня соціально-економічного розвитку району

Рис. 3. Динаміка рівнів соціально-економічного розвитку районів Вінницької, Київської та Черкаської областей (дані вказані для районів розміщення підприємств МХП)

Створено авторами за даними: офіційні сайти Головного управління статистики у Київській, Вінницькій та Черкаській областях

стосовно інших районів області. У середньому темп зростання $\dot{I}$ для районів дорівнює 0,92, тобто рівень соціально-економічного розвитку дещо знизився. Можна сказати, що загальна тенденція зростання поляризації соціально-економічного простору (Мезенцев, Підгрушний & Мезенцева, 2014) у такому разі знайшла своє підтвердження. Серед низових адміністративних районів України лише територіально близькі до обласних центрів та ті, в межах яких розміщені великі тваринницькі комплекси чи промислові підприємства, мають стійку позитивну динаміку.

Співвідношення індексів для семи адміністративних районів є вищим за 1 і це є результатом впливу різних чинників. У межах Миронівського і Канівського районів розміщені підприємства агрохолдингу з виробництва і переробки м'яса, що вплинуло на динаміку соціально-економічного розвитку. Такі райони Вінницької області, як Тульчинський, Хмільницький, Тростянецький, є районами комплексного розвитку аграрної сфери з високим рівнем залучення до виробництва місцевих ресурсів. Позитивна динаміка їх соціально-економічного розвитку пов'язана не тільки з інтенсивним сільськогосподарським виробництвом, але і переробною ланкою. У такому разі це не підприємства Агрохолдингу «Миронівський хлібопродукт», а інші потужні виробництва (наприклад, ТОВ «Тульчинський маслосирзавод»). Це підтверджують результати попередніх досліджень цього регіону щодо взаємовпливу аграрної сфери та переробної ланки (м'ясопереробки) (Марущинець, 2017). Сировинна та переробна ланки взаємно стимулюють розвиток одна одної, сприяючи диверсифікації виробництва та поглибленню географічного поділу праці.

Стрімке погіршення показників соціально-економічного розвитку мало місце в Липовецькому та Немирівському районах Вінницької області, а також Звенигородському, Корсунь-Шевченківському та Христинівському районах Черкаської. У разі Немирівського району це зумовлене високими рейтингами у 2003–2008 рр. і різким падінням показників з 2012 року через проблеми на провідному підприємстві району – ДП «Українська горілчана компанія «Nemiroff». Економіка Христинівського району своєю чергою базувалась на використанні корисних копалин (родовища

торфу, граніту), але після 2003 року більшість видобувних підприємств було закрито, що і стало причиною погіршення економічної та соціальної ситуації. ПрАТ «Зернопродукт МХП» поруч з іншими сільськогосподарськими підприємствами сприяє комплексному використанню ресурсного потенціалу району, що, однак, є недостатнім для надання потужного імпульсу місцевій економіці.

Загалом, аналіз динаміки соціально-економічного розвитку районів показав певний її зв'язок зі стрімким нарощенням виробничих потужностей АПХ «Миронівський хлібопродукт». Діяльність компанії є впливовою принаймні у двох випадках: 1) якщо на території розміщено промислове підприємство або тваринницький комплекс (як, наприклад, ПрАТ «Миронівська птахофабрика»); це створює значну кількість робочих місць, підвищує середній рівень заробітної плати і певним чином гальмує міграційний відтік населення; 2) якщо у районі комплексно розвивається аграрний напрям, представлені різні галузі сільського господарства, а також переробна ланка; саме такий сценарій розвитку характерний для низки районів Вінницької області (Тульчинського, Хмільницького, Тростянецького), у яких задіяно значні площі під посіви кукурудзи, соняшнику та ін. культур, є потужності для зберігання та сушіння зерна, розвивається скотарство.

Висновки з проведеного дослідження. МХП є одним з провідних виробників сільськогосподарської продукції в Україні, що за період свого розвитку створив мережу тваринницьких комплексів з необхідною інфраструктурою, можливостями переробляти продукцію, реалізовувати її на внутрішньому та зовнішньому ринках. Головним напрямом діяльності підприємства є птахівництво, але розвинуті й інші галузі, що забезпечують ферми кормовою базою, здійснюють переробку м'яса та інші необхідні операції. Підприємства агрохолдингу зосереджені в центральній та частково північній частині України зі сприятливими ґрунтово-кліматичними умовами. Вертикально інтегрована система ПрАТ «МХП» дає можливість контролювати процес виробництва, якість та собівартість продукції, що є запорукою високої економічної ефективності виробництва. Це було проілюстровано на прикладі підприємств

рослинництва, що дозволило виявити суттєве перевищення врожайності на підприємствах агрохолдингу порівняно із середньоукраїнськими показниками.

Соціальний аспект функціонування агрохолдингу проявляється у збалансуванні місцевих ринків праці, зростанні доходів населення, покращенні стану інфраструктури. У дослідженні проаналізовано забезпечення жителів робочими місцями та рівень оплати праці. Також працівники отримують фінансову та матеріальну підтримку. Агрохолдинг інвестує у соціальну сферу та інфраструктуру регіонів, де розміщено підприємства. Значні ресурси направляються на розвиток дитячих садочків, шкіл, амбулаторій, будову та ремонт доріг (що є особливо важливим у сільській місцевості). У процесі децентралізації підтримується бюджет місцевих громад.

Основні конкурентні переваги МХП (масштаби виробництва, інноваційний підхід до організації виробництва, налагоджені виробничі зв'язки по послідовній переробці сировини та відходів) створюють позитивні ефекти на різних ієрархічних рівнях. Так, у масштабі країни відчутною є частка компанії в загальному експорті, сприянні трансферу технологій в аграрну сферу, забезпеченні продовольчої безпеки країни (через стабільно високу частку продукції на внутрішньому ринку). На місцевому рівні – рівні районів і громад – ситуація не настільки однозначна. Для окремих територій (де задіяно великі площі сільськогосподарських угідь та розвинена переробна ланка) підприємства холдингу є важливими роботодавцями і загальна динаміка соціально-економічного розвитку є позитивною. Більша ж частина районів розміщення виробництва має ознаки депресивності, що проявляється у зниженні природного приросту, міграційному відтоку населення, зниженні інвестиційного потенціалу. З нашої точки зору, це є прикладом недостатності розвитку великих агропідприємств для виведення периферійних територій з депресивного стану. Необхідно розвивати фермерські господарства, що дозволить диверсифікувати сільську економіку, доповнити вирощування високотоварних культур традиційними для відповідної ґрунтово-кліматичної зони або новими, що мають високий попит на ринку.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Andersen, M.S. (2007). An introductory note on the environmental economics of the circular economy. *Sustainability Science*, 2, 133–140.
2. Cvetanovic, S., Filipovic, M., Nikolic, M., Belovic, D. (2015). Endogenous growth theory and regional development policy. *Spatium*, 1, 10–17.
3. Evans, N., Morris, C. & Winter, M. (2002). Conceptualizing Agriculture: a Critique of Post-Productivism as the New Orthodoxy. *Progress in Human Geography*, 26 (3), 313–332.
4. Murtin, R. & Sunley P. (1996). Slow convergence? Post-neoclassical endogenous growths theory and regional development. Working paper 44, ESRC Centre for Business Research, University of Cambridge.
5. Porter, M.E. (1990, 1998). *The Competitive Advantage of Nations*, Free Press, New York.
6. Richardson, H.W. (1973). *Regional growth theory*. MacMillan, London.
7. Romer, P.M. (1987). Growth based on increasing returns due to specialization. *American Economic Review*, 77(2), 78–92.
8. Solow, R.A. (1956). Contribution to the Theory of Economic Growth. *The Quarterly Journal of Economics*, 70, (1), 65–94.
9. Swinburn, G., Goga, S., & Murphy, F. (2004). *Local economic development: a primer developing and implementing local economic development strategies and action plans*. World Bank, Washington, D.C.
10. Баранский Н.Н. (1938). Союз Советских Социалистических республик. Всеобщая география. Москва, Госполитиздат. [Baransky, N.N. (1938). Union of Soviet Socialist Republics. General Geography Moscow, GosPolitizdat. (in Russian)].
11. Барановський, М.О. (2010). Депресивність сільських територій України: методи оцінки, регіональні відмінності та шляхи їх подолання. *Економіка України*, 11, 57–69. [Baranovsky, M.O. (2010). Depression in rural areas of Ukraine: assessment methods, regional differences and ways to overcome them. *Economy of Ukraine*, 11, 57–69. (in Ukrainian)].
12. Барановський, М.О. (2012). Стимулювання розвитку сільських територій: європейський досвід та українські реалії. *Часопис соціально-економічної географії*, 12(1), 43–47. [Baranovsky, M.O. (2012). Stimulation of development of the rural areas: European experience and Ukrainian reality. *Human Geography journal*, 12(1), 43–47 (in Ukrainian)].
13. Герасимчук, З.В., & Гаулшчак, В.Л. (2006). Політика розвитку проблемних регіонів. Методологічні засади формування та реалізації. Луцьк: Надстир'я. [Gerasimchuk, Z.V. & Gaulshchak, V.L. (2006). Policy for development of problem regions. Methodological principles of formation and implementation. Lutsk: Nadstyria (in Ukrainian)].
14. Кизим, М.О., & Іванова, О.Ю. (2015). Формування потенціалу саморозвитку регіонів України: Теоретичний аспект. *Науковий вісник Ужгородського університету. Сер. Економіка*, 1 (45), 15–20. [Kyzym, M.O, Ivanova, O.Y (2015). Formation of the potential for self-development of the regions

of Ukraine: Theoretical aspect *Scientific Bulletin of Uzhhorod University, Series "Economics".* 1 (45), 15–20. (in Ukrainian)].

15. Колосовский, Н.Н. (1969). Теория экономического районирования. Москва. [Kolosovskiy, N. (1969). Economic regionalization theory. (in Russian)].

16. Корнієнко, І. (2012). Український аграрний сектор: тенденції та альтернативи розвитку. *Економіка України*, 4, 88–95. [Korniienko, I. (2012). Ukrainian agriculture: trends and alternatives of development, *Economy of Ukraine*, 4, 88–95. (in Ukrainian)].

17. Коуз, Р. (2002). Природа фірми: Походження, еволюція і розвиток / За ред. О.Е. Вільямсона, С.Дж. Вінтера; пер. з англ. А.В. Куликова. Київ: А.С.К., С. 30–101. [Coase Ronald H. The Nature of the Firm: Origin, evolution and development. O.E. Williamson & S. G. Winter (Eds). (in Ukrainian)].

18. Кругман, П. (2005). Пространство. Последний рубеж. *Пространственная экономика*, 3, 121–126. [Krugman, P. (2005) Space: The Final Frontier. *Spatial Economics*, 3, 121–126. (in Russian)].

19. Лісовий, А. (2008). Визначення депресивних сільських територій на рівні адміністративних районів України. *Економіка України*. 9, 38–45. [Lisovy, A. (2008). Identification of depressed rural areas at the level of administrative districts of Ukraine. *Economy of Ukraine*, 9, 38–45. (in Ukrainian)].

20. Марущинець А.В. (2017). Вплив переробної ланки АПК на трансформаційні процеси в аграрній сфері Київського Придніпров'я. *Український географічний журнал*. 2, 26–31. [Marushchynets A.V. (2017). Agriculture processing sector and its impact on the transformation process of agrarian sphere of Kyiv Prydniprov'ia. *Ukrainian geographical journal*. 2, 26–31. (In Ukrainian)]. DOI.org/10.15407/ugz2017.02.026 (дата звернення: 22.08.2020).

21. Мезенцев К.В., Підгрушний Г.П. & Мезенцева Н.І. (2014). Регіональний розвиток в Україні: суспільно-просторова нерівність і поляризація : монографія. Київ: ДП «Прінт Сервіс», 132 с. [Mezentsev K.V., Pidgrushnyi G.P., Mezentseva N.I. Regional development in Ukraine: socio-spatial inequality and polarization. Kyiv: Print Service (in Ukrainian)].

22. Мезенцев, К.В. (2005). Суспільно-географічне прогнозування регіонального розвитку. Київ: Видавничо-поліграфічний центр «Київський університет». [Mezentsev, K.V. (2005). Socio-geographical forecasting of regional development. Kyiv: Publishing and printing center "Kyiv University" (in Ukrainian)].

23. Офіційний сайт Агроіндустріального холдингу «Миронівський хлібопродукт». URL: <https://www.mhp.com.ua/uk/home> [Official site of the Agroindustrial Holding "Myronivsky Hliboproduct". Retrieved from: <https://www.mhp.com.ua/uk/home>] (дата звернення: 22.08.2020).

24. Офіційний сайт Державної служби статистики України. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua>. [Official site of the State Statistics Service of Ukraine. Retrieved from: <http://www.ukrstat.gov.ua>] (дата звернення: 22.08.2020).

25. Офіційний сайт Головного управління статистики у Київській області. URL: www.kyivobl.ukrstat.gov.ua [Official site of the Main Department of Statistics in Kyiv region. Retrieved from: www.kyivobl.ukrstat.gov.ua] (дата звернення: 22.08.2020).

26. Офіційний сайт Головного управління статистики у Вінницькій області. URL: www.vn.ukrstat.gov.ua [Official site of the Main Department of Statistics in Vinnytsya region. Retrieved from: www.vn.ukrstat.gov.ua] (дата звернення: 22.08.2020).

27. Офіційний сайт Головного управління статистики у Черкаській області. URL: www.ck.ukrstat.gov.ua [Official site of the Main Department of Statistics in Cherkasy region. Retrieved from: www.ck.ukrstat.gov.ua] (дата звернення: 22.08.2020).

28. Пилипенко, І.О. (2009). Механізми формування суспільно-географічних периферій у контексті динамічних концепцій регіонального розвитку. *Культура народів Причорномор'я*, 162, 23–27. [Pilipenko, I.O. (2009). Mechanisms of formation of social geographical peripheries in a context of dynamic concepts of regional development. *Culture of the peoples of the Black Sea region*, 162, 23–27 (in Ukrainian)].

29. Підгрушний, Г.П. (2017.) Формування системи полюсів зростання в Україні як передумова її переходу до моделі поліцентричного просторового розвитку. *Український географічний журнал* 1, 48–54. [Pidgrushnyi G. (2017). Formation of growth poles system in Ukraine as a precondition to its transition to the model of polycentric spatial development. *Ukrainian geographical journal* 1, 48–54 (in Ukrainian)]. DOI.org/10.15407/ugz2017.01.048 (дата звернення: 22.08.2020).

30. Постанова Кабінету Міністрів України «Про затвердження Порядку та Методики проведення моніторингу та оцінки результативності реалізації державної регіональної політики» від 21 жовтня 2015 р. № 856. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/856-2015-p#Text>. [Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine "On updating the Procedure and Methodology for monitoring and the Performance Committee of various regional countries" of October 21, 2015 No. 856. Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/856-2015-p#Text>. (In Ukrainian)] (дата звернення: 22.08.2020).

31. Постанова Кабінету Міністрів України «Про затвердження Порядку здійснення моніторингу соціально-економічних показників розвитку регіонів, районів та міст обласного, республіканського в Автономній Республіці Крим значення для визнання територій депресивними» від 2 березня 2010 р. № 235. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/235-2010-p#Text> [Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine "On approval of the Procedure for monitoring socioeconomic indicators of development of regions, districts and cities of regional, republican in the Autonomous Republic of Crimea importance for declaring territories depressed" of March 2, 2010 No. 235. Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/235-2010-p#Text> (in Ukrainian)] (дата звернення: 22.08.2020).

Стаття надійшла до редакції 01.09.2020.

The article was received 01 September 2020.